

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ

ΥΠΟ

Κ. Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Πρεσβυτέρου

α) Ἑκσπιγγᾶτος.

Τὰ πρακτικά τῆς συνόδου τῆς Δρυὸς μᾶς εἶναι γνωστὰ κυρίως χάρις εἰς τὴν πανεπιστημοσύνην τοῦ ἁγίου Φωτίου. Οὗτος εἰς τὴν «Βιβλιοθήκην» του ἐν κώδ. 59 περιέσωσεν ἀποσπάσματα ἐξ αὐτῶν καὶ περίληψιν περιεκτικὴν μὲ ἀντικειμενικότητα ἀξιοθαύμαστον. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶναι μόνον ὠφέλιμα εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, εἶναι ἀπαραίτητα καὶ διὰ τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Διότι ἐκεῖ συναντῶμεν τὸ τροπικὸν ἐπίρρημα «μονοπρόσμονα», δεικνύον πόσον ἀρχαῖα εἶναι τὰ ἐπίρρηματα τῆς καθομιλουμένης¹. Ὁμοίως ἀναγινώσκομεν «τὴν κληρονομίαν τὴν ἀπὸ Θέκλας καταλειφθεῖσαν», ὅπως δηλαδὴ κλίνομεν τὸ κύριον ὄνομα μέχρι σήμερον². Ὀλίγον ὅμως κατωτέρω ἀναγινώσκομεν τὴν φράσιν «ὑβρίζει τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἐκπιγγάτους κελεύει ἐκβληθῆναι τῆς οἰκίας αὐτοῦ»³. Ἡ λ. «ἐκπιγγάτους» μόνον ἐνταῦθα ἀπαντωμένη παρουσιάζει δυσκολίας ὡς πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς ἀκριβοῦς σημασίας της. Ὁ ἐκδότης μεταφράζει μὲν «démunis», ἀλλ' εἰς τὴν σημ. 1 ὁμολογεῖ ὅτι μεταφράζει κατ' εἰκασίαν, ὁδηγούμενος ἐκ τῶν συμφραζομένων, ὅτι αἱ ἔρευναί του περὶ τῆς λέξεως ἔμειναν ἄκαρποι καὶ μετὰ δισταγμοῦ ἀναγράφει εἰς τὸ ὑπόμνημα τὰς εἰκασίας τοῦ Dain: «ἐκσπιγνεράτους» καὶ «ἐκσιγνάτους». Παρατηροῦμεν ὅμως ὅτι περὶ ἐνεχύρων, ὁμήρων, σημείων, σφραγίδων ἢ τῶν τοιούτων οὔτε λόγος γίνεται, οὔτε τὸ κείμενον καθίσταται σαφέστερον, ἂν γράψωμεν τὴν πρώτην ἢ τὴν δευτέραν λέξιν. Ἀλλὰ καὶ παλαιογραφικῶς μένει ἀνεξήγητος ἡ φθορά: αἱ δάνειαι ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεις ἀναφερόμεναι εἰς πράγματα καὶ καταστάσεις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου ἀνῆκον εἰς τὴν δημῶδη καὶ ἦσαν πασί-

1. Ἑκδ. Henry, τ. 1, Paris 1959, σ. 53,26. Πρβλ. Γ. Ν. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 1,55 καὶ 2,100. Σ. Ἀντωνιάδου, Νεοελληνικὰ στοιχεῖα στὰ ἑπτὰ πρῶτα βιβλία τῆς «Ἀλεξιάδος»: Εἰς μνήμην Σπ. Λάμπρου, Ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 372. Ε. Κριαρᾶ, Ἀρθρα καὶ σημειώματα ἐνὸς δημοτικιστῆ, [Ἀθήνα] 1979, σ. 184 ἐξ.

2. Ἐνθ' ἄν., σ. 54,27-28. Πρβλ. Γ. Ν. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 1,70.

3. Ἐνθ' ἄν., σ. 56,17-18.

γνωστοί. Εἶναι ἄρα ἀδύνατον ἀντὶ τῆς γνωστοτάτης νὰ ἔγραφαν οἱ ἀντιγραφεῖς ἄλλην ἀκατανόητον καὶ ἀνύπαρκτον. Προδήλως λοιπὸν αἱ εἰκασίαι δὲν ἱκανοποιοῦν καὶ πρέπει νὰ σκεφθῶμεν ἄλλως. Ἡ λέξις, ἡ ὁποία λανθάνει ὑπὸ τὴν φθοράν, πρέπει νὰ περιέχῃ τὴν ἔννοιαν τῆς βίας καὶ τῆς σκαιότητος, μεθ' ὧν ἐδιώκοντο οἱ ἐπίσκοποι ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου κατὰ τὴν συκοφαντίαν τῆς ψευδοσυνόδου ἐκείνης, ὡς πρὸς δὲ τὴν κατάληξιν ἀναγνωρίζομεν τὸ ἐκ τῆς λατινικῆς -atus>ᾱτος⁴. Ἡ ἔννοια τῆς σφοδρᾶς βίας ἐκφράζεται μάλιστα διὰ τοῦ ρήματος «σπίγγω», τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἰωνικὴν λέγεται «σπίγγω». Πολλὰ ἰωνικὰ στοιχεῖα εἰσῆλθον εἰς τὴν κοινήν, καὶ μαρτύρια πρόχειρα ἔχομεν ἐκ τῆς Κ.Δ. καὶ ἄλλων χριστιανῶν συγγραφέων⁵. Ὁ ἔγραφαν λοιπὸν οἱ κατήγοροι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ὅτι οὗτος ἐκδιώκει τοὺς ἐπίσκοπους «ἐκσπιγγάτους», δηλαδὴ μετὰ βίας καὶ ἀγενεῖας μεγίστης. Ἐὰν οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα, καθὼς πιστεύω, ὅχι μόνον θεραπεύεται τὸ χωρίον διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ὀρθοῦ «ἐκσπιγγάτους», ἀλλὰ καὶ ἐρμηνεύεται ἡ φθορά. Ἡ λέξις κατὰ τὸν πέμπτον μ.Χ. αἰῶνα, ὅτε συνεκλήθη ἡ σύνοδος τῆς Δρυῖδος, ἦτο γνωστὴ καὶ κοινὴ, ἐκβαλλομένων ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ τῶν ἰωνισμῶν κατέστη ἄγνωστος, ὅτε ὡς ἀκατανόητος εἰς τοὺς βιβλιογράφους ἔπαθε καὶ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ σ. Χάριτας ὀφείλομεν εἰς τὸν Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, διότι μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του εἰς μόνον τὸ ποντικὸν ἰδίωμα ἐσφάζοντο αὐτὰ τὰ ἰωνικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα εὐτυχῶς ἀκούονται μέχρι σήμερον ἀνὰ τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ἐγκατεστάθησαν οἱ πόντιοι κατὰ μάζας⁶.

4. Π λ ο υ τ ᾱ ρ χ ο υ, Βίοι παράλληλοι, ἔκδ. Κοραῆ, μέρ. Β', Ἐν Παρισίοις 1810, σ. 377. Κοραῆ, Ἀτακτα τ. 1, Ἐν Παρισίοις 1828, σ. 43. 121 ἐξ. Γ. Ν. Χατζιδάκι ΜΝΕ 1,422. Ν. Π. Ἀνδριώτη, Ἑτυμολογικὸν λεξικὸν τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη 1983³, σ. 42. Ν. Β. Τωμαδάκη, Τὰ εἰς — atum-ᾱτον τῆς βυζαντινῆς γλώσσης καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν εἰς τὴν νεοελληνικὴν: Ἀθηνᾶ, τ. 77, 1978-1979, σ. 3 ἐξ. 389.

5. Βλ. χαρακτηριστικῶς ἐν Μαρκ. 4,28 «εἶπεν» περὶ τοῦ ὁποίου πρβλ. L. R a d e r m a c h e r, Neutestamentliche Grammatik, Tübingen 1925, σ. 36 καὶ C h r. F a v r e, Thesaurus verborum quae in titulis ionicis leguntur cum herodoteo sermone comparatus, Heidelbergae 1914, σ. 126. ἐν Ματθ. 4,2. Ἰωάν. 2,20 καὶ ἀλλαχοῦ «τεσσεράκοντα» περὶ τοῦ ὁποίου Favre, ἐνθ' ἀν., σ. 385. Ὁ Κλήμης Ρώμης ἐν Α' Κορ. 17 ἔγραψεν «ἀπὸ κύθρας», ὁ δ' Ἀλεξανδρεὺς Κλήμης ἐν Παιδ. 2,1 (ΒΕΠ τ. 7, σ. 131,8) τὴν λ. «κυθρίδια». Διὰ τὰ ἰωνικὰ στοιχεῖα τῆς κοινῆς βλ. Γ. Ν. Χατζιδάκι, Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα τ. 1, Ἐν Ἀθήναις 1902, σ. 72-73. Τοῦ αὐτοῦ, Σύντομος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἐν Ἀθήναις 1915, σ. 68. R. B r o w n i n g, Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Μεσαιωνικὴ καὶ νέα (μετάφρ. Δ. Σωτηρόπουλου), Ἀθῆναι 1972, σ. 48.

6. Ὁ Εὐστάθιος παραδίδει ὅτι οἱ πόντιοι ἔλεγον «ἀχάντια» τὰ ἀκάνθια βλ. Φ. Κουκουλέ, Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ γραμματικά, Ἐν Ἀθήναις 1953, σ. 49. Περὶ τοῦ «σπίγγω» βλ. Α. Α. Παπαδοπούλου, Ἱστορικὴ γραμματικὴ τῆς ποντικῆς διαλέκτου, Ἀθῆναι 1955, σ. 28. Τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς ποντικῆς διαλέ-

β) Κλύζω-διακλυσμός.

Εἰς τὸν Pap. Ox. 2479 διεσώθη ἡ αἴτησις ἐνὸς γεωργοῦ, ὁ ὁποῖος παρακαλεῖ τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ ἀγροῦ, ποὺ καλλιεργεῖ, νὰ τοῦ χαρίσῃ τὸ ἐνοίκιον ἐκείνου τοῦ ἔτους.

Διὰ τὸν πάπυρον διαφωτιστικὰ ἔγραψεν ὁ I. Θ. Κακριδῆς⁷. Ὁ γεωργὸς γράφει μεταξὺ τῶν ἄλλων «...τὸ κλύσαι ἤτοι τὸ ξηρὸν ψωμὶν οὐκ ἔχω φαγεῖν μετὰ τῶν ἐμῶν τέκνων...», καὶ διὰ τὴν φράσιν ἀποροῦν οἱ ἄγγλοι ἐκδόται τοῦ παπύρου καὶ ὁ Κακριδῆς⁸. Αἱ λ. ὅμως «διακλύζω» καὶ «διακλυσμός» ἀπαντῶνται εἰς τὰ τυπικὰ τῶν βυζαντινῶν μοναστηρίων καὶ σημαίνουν τὴν λήψιν ὀλίγης καὶ προχείρου τροφῆς.

Ἐνδεικτικῶς σημειώνονται τὰ ἐξῆς χωρία:

«Χρὴ γινώσκειν ὅτι ἐν τῇ παραμονῇ τῶν Φώτων μετὰ τὸ ἀπολύσαι τὴν θείαν λειτουργίαν, λαμβάνομεν τὴν εὐλογίαν, εἶτα διακλυόμεθα οἱ κοινωνήσαντες, τὴν δὲ εὐλογίαν οὐκ ἐσθίομεν» (Τυπικὸν Στουδίου, ἐκδ. Dmitrijevskij, *Opisanije liturgičeskich rukopisej*, τ. I, Τυπικά, Κίεβ 1895, σ. 238).

«...Ἀλλὰ ἐν τῷ νάρθηκι μετὰ τὸ φαγεῖν τὸ κατακλαστόν καὶ διακλύσασθαι ἀπὸ τῆς ἀγίας δωρεᾶς...». (Τυπικὸν Εὐεργέτιδος, ἐνθ' ἀν., σ. 355).

«Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας γίνεται πάλιν μέγας διακλυσμός ἐν τῷ νάρθηκι ὁμοίως τῇ μεγάλῃ παρασκευῇ· ἄγομεν γὰρ καὶ σήμερον ἀργίαν τῆς τραπέζης» (Ἐνθ' ἀν., σ. 556).

«...Δέον ἐκρίναμεν ψάλλειν τὰ τυπικὰ ἐν τοῖς κελλίοις αὐτῶν καὶ διακλύεσθαι τοὺς ἀδελφοὺς μετὰ τὴν τῆς θείας ἱερουργίας συμπλήρωσιν» (Ἐνθ' ἀν., σ. 603).

«Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν δίδοται τὸ ἀντίδωρον, ὡς σύνθητες, καὶ συντόμως μικρὸν ἐπικαθεζομένων ἡμῶν ἐν τῷ νάρθηκι γίνεται ὁ διακλυσμός» (Αὐτ.).

«...Οἱ δὲ μεταλαμβάνοντες διακλύονται ὕδατος» (Τριώδιον, ἐκδ. «Φωτός», Ἀθήναι 1967, σ. 91α).

Τὸ νόημα τῆς λ. δὲν ἔμπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο ἢ τὸ ἀκόλουθον: Οἱ μοναχοὶ μετὰ τὴν πολύωρον προσευχὴν, συνήθως ἀγρυπνίαν, τὴν ὁποίαν ἐτέλουν ἄσι-

κτου, τ. 2, Ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 308. Σ. I. Εὐσταθίου, Τὰ τραγούδια τοῦ ποντιακοῦ λαοῦ, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 110. Λεπτομερῆ ἐξέτασιν ὅλων αὐτῶν τῶν στοιχείων βλ. ἐν G. N. Hatzidakis, *Einleitung in die neugriechische Grammatik*, Leipzig 1892, σ. 160 ἐξ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, MNE 1,95.

7. Ξερὸ ψωμί: Ἑλληνικά, τ. 18, 1964, σ. 194-196 καὶ «Μελέτες καὶ ἄρθρα. Τιμητικὴ προσφορὰ γιὰ τὰ ἐβδομήντα χρόνια τοῦ συγγραφέα». Θεσσαλονίκη 1971, σ. 280-282.

8. Ἑλληνικά, ἐνθ' ἀν., σ. 195, σημ. 2. Μελέτες..., ἐνθ' ἀν., σ. 280, σημ. 4 καὶ σ. 281.

τοι, φυσικά αισθάνονται όχι μόνον καταπόνησιν, ἀλλὰ καὶ πείναν, δίψαν, καὶ μάλιστα τὸ στόμα ξηρόν. Ἡ ὀλίγη τροφή, ποὺ τρώγουν εἰς τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας, ἔχει ἀποτέλεσμα τὴν τόνωσιν, τὸν ἐρεθισμόν τῶν σιελογόνων ἀδένων μὲ τὸ μάσημα, τὴν ἔκκρισιν σιέλου, καὶ ἐπομένως εὐχάριστον συναίσθημα εἰς τὸ στόμα τὸ τέως ξηρόν. Οὕτω δύναται νὰ λεχθῇ διὰ τροφὴν όχι μόνον ὕδαρ ἄλλὰ καὶ ξηράν ὅτι «κλύει» ἢ «διακλύει» τὸ στόμα⁹. Ἐξ αὐτῶν τῶν χωρίων δηλαδὴ διδασκόμεθα ὅτι ἡ λέξις ὀρθῶς μὲν ἀνεγνώσθη εἰς τὸν πάπυρον, ὀρθῶς δ' ἐγράφη καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπιστολογράφου πρὸς δῆλωσιν τῆς μεγάλης ἐνδεείας του.

γ) Διορθώσεις εἰς Φώτιον.

Προτείνονται μερικαὶ διορθώσεις εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἁγίου Φωτίου¹⁰, αἱ ὁποῖαι δύνανται ἴσως νὰ χρησιμεύσουν εἰς τὸν μέλλοντα ἐκδότην αὐτῶν.

⁹Επιστ. 1, σ. 139. «Τὸν δὲ Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ... προελθεῖν μετὰ σαρκὸς ἐμψυχωμένης ψυχῇ νοεῶν τε καὶ λογικῇ...».

⁹Επιστ. 1, σ. 140. «...ἤγουν μετὰ τῆς ἐμψυχωμένης ψυχῇ νοεῶν τε καὶ λογικῇ οἰκείας αὐτοῦ σαρκὸς...».

Ὁ ἄνευ ἀναδιπλασιασμοῦ παρακείμενος «ἐμψύχωμαι» ὀφείλεται εἰς τοὺς βιβλιογράφους τοὺς συγγέοντας τὸ «ἐμψυχον» πρὸς τὸ ἀπλοῦν «ἐψύχωμαι». Ὁ ἀκριβέστατα ἐλληνίζων Φώτιος ἔγραψεν ἄνευ ἀμφιβολίας «ἐψυχωμένης», τύπον ὁ ὁποῖος πρέπει ν' ἀποκατασταθῇ.

⁹Επιστ. 2, σ. 143. «Οὕτω δὲ πολλῶν ὑπερανεστηκότων ἐδεργεσιῶν...».

Ἀδύνατον νὰ ἔγραψεν ὁ Φώτιος τοιοῦτον σολοικισμόν· ἐγράφη ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων. Ἄς γραφῇ λοιπὸν «ὑπερανεστηκυῶν».

⁹Επιστ. 2, σ. 145. «Ἦδη γὰρ καὶ ἡ ψῆφος χειρογραφούντων, καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμίου προτιθέντων σταυροῦ...».

Ἀναμφιβόλως εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς ὀφείλεται καὶ ὁ σολοικισμὸς αὐτός. Ὁ Φώτιος θὰ εἴχε γράψῃ «τὴν ψῆφον χειρογραφούντων», τὸ ὁποῖον πρέπει ν' ἀποκατασταθῇ.

9. Καθὼς φαίνεται ἐκ τῶν παρατεθέντων χωρίων οἱ βυζαντινοὶ χρησιμοποιοῦν τὸν τύπον «κλύω» ἀντὶ τοῦ «κλύζω» τῶν παλαιῶν καὶ περὶ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῶν τῶν ἐνεστατικῶν θεμάτων βλ. Γ. Ν. Χ α τ ζ ι δ α κ ι, ΜΝΕ 1, 266 ἐξ. Πρέπει πάντως νὰ προστεθῇ ὅτι «διακλυσμός» θὰ ἐλέγτο κυρίως ἡ βρῶσις τοῦ τεμαχίου τοῦ ἀντιδῶρου ὡς ὑποβοηθοῦσα τὴν κατάποσιν καὶ τοῦ τελευταίου μορίου τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ οὕτω καθαρίζουσα τὸ στόμα. Περὶ τοῦ ἀντιδῶρου βλ. Π. Ν. Τ ρ ε μ π ε λ α, Αἱ τρεῖς λειτουργίαι κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας, Ἀθήναι 1982², σ. 157-158, σημ. 46.

10. Φωτίου τοῦ σοφωτάτου καὶ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἐπιστολαί, ἐκδ. Ἰωάν. Ν. Βαλέττα, Ἐν Λονδίῳ 1864.

Ἐπιστ. 3, σ. 147. (Ἡ ἀγάπη) «...καὶ φίλοις ἔριν ἐμπεσοῦσαν ῥαδίως ἀπώσατο, τοὺς κοινὸν ἄλλας ἴσα φύσεως δυσωπεῖσθαι παραινέσασα».

Γνωστοτάτη εἶναι ἡ φράσις «ἴσα+δοτικ» καὶ ταύτην θὰ ἔγραψε καὶ ἐνταῦθα ὁ Φωτίος, «ἴσα φύσει» δηλαδή, ἢ «ἴσα καὶ φύσει», ἀλλ' ἔπαθεν ὅ,τι καὶ αἱ προηγούμεναι κατὰ τὰς συχνὰς ἀντιγραφάς. Ἀλώβητος ὅμως διέμεινεν ὁμοία φράσις τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς ἐν σ. 148: «κακούργοις ἴσα καθεύχθημεν» πείθουσα περὶ τοῦ ὀρθοῦ τῆς προταθείσης διορθώσεως.

Ἐπιστ. 3, σ. 154. «Πολλὰ δὲ νομοθεσίαι, οἷς μὲν ἐτέθησαν, ἐφυλάχθησαν... οἱ δὲ μὴ παρειληφότες, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ τὸν νοῦν πρὸς αὐτὰ ἐπιστρέψαντες...».

Γρ. «αὐτάς», διότι περὶ τῶν «νομοθεσιῶν» γίνεται λόγος.

Ἐπιστ. 3, σ. 154. «Καὶ γὰρ ἔστιν ὄντως κοινὰ πᾶσιν, ἀ πάντας φυλάττειν ἐπ' ἀνάγκης, καὶ πρὸ γε ἄλλων τὰ περὶ Πίστεως, ἐνθα καὶ τὸ παρεκκλῖναι μικρὸν ἁμαρτεῖν ἐστὶν ἁμαρτίαν τὴν πρὸς θάνατον».

Ἴσως πρέπει νὰ γραφῇ «παρεκκλῖναι».

Ἐπιστ. 3, σ. 157. «...Τίς δὲ γάμον βδελύττεσθαι ἐνθεσμον, εἰ μὴ τὰ τῶν δυσσεβῶν καὶ ἀθέων ἐπιπροσθεῖη καὶ τοῦ δημιουργοῦ καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀγαθοειδῶς οὐσιωθείσης ὑποστάσεως;»

Ὁ νοῦς τοῦ ἀγίου Φωτίου ἐνταῦθα εἶναι ὅτι «οὐδεὶς περιφρονεῖ τὸν τίμιον γάμον, ἀν δὲν ἐπιθυμῇ ὁμοῦ μετὰ τῶν γνωστῶν αἰρετικῶν νὰ περιφρονήσῃ καὶ τὸν Θεόν, ὁ ὅποῖος ἐνέβαλε αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους». Ὡς ἔχει ὅμως τὸ χωρίον νοσεῖ καὶ δὲν παρέχει τὸ κατάλληλον νόημα. Θεραπεύεται, ἀν τὸ δεύτερον «καὶ» μεταγραφῇ εἰς «κατὰ». «Κατὰ τοῦ δημιουργοῦ» δηλονότι «ἐπιπροσθεῖ» ὁ ἀτιμάζων τὸν γάμον μετὰ τῶν ἀρχαίων αἰρετικῶν. Παρατηρητέον ὅτι εὐκόλως συγχέονται ὑπὸ τῶν ἀντιγραφῶν ὁ «καὶ» σύνδεσμος μετὰ τῆς «κατὰ» προθέσεως.

Ἐπιστ. 3, σ. 158. «Καὶ τοσούτου δέω ταῦτα λέγειν περὶ ἑμμαντοῦ, ὥστε καὶ εὐλογώτερον εἶναι φημι τοῖς βουλομένοις ἐπισκώπτειν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν τρόπων μᾶλλον τῶν τῆς ἱερωσύνης ἀξίων ἢ ἀπὸ γε τοῦ σχήματος ἐπανίστασθαι».

Ἀνωτέρω ὠμίλησε περὶ τῆς ἀρετῆς ὡς τῆς μόνης ἀληθοῦς καὶ ἀπαραιτήτου προϋποθέσεως διὰ χειροτονίαν, καί, διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι καυχᾶται, προσθέτει τὰ παρατεθέντα. Διὰ ν' ἀποδοθῇ ὅμως ὁ νοῦς τοῦ Φωτίου, ἡ ταπεινοφροσύνη του δηλαδή, πρέπει τὸ «ἀξίων» νὰ διορθωθῇ εἰς «ἀναξίων». Ὡμο-

λόγει δηλαδή ότι οι «τρόποι» του ἦσαν «ἀνάξιοι» τῆς ἱερωσύνης ὡς βαθέως ταπεινοφρονῶν.

Ἐπιστ. 4, σ. 167. «... τῶν ὑμετέρων εὐχῶν ἡμῖν ἐπαμυνόντων».

Κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ Βαλέττα πρέπει νὰ γράψωμεν «ἐπαμυνουσῶν», διότι τὸ ὕψος τοῦ Φωτίου καθαρεύει ἀπὸ παντὸς σφάλματος, ἡ δὲ παιδεία του ἐγγυᾶται ὅτι οἱ τυχὸν σολοικισμοὶ ὀφείλονται ὄχι εἰς αὐτόν.

Ἐπιστ. 5, σ. 196. «Ὅσοι δὲ τούτους βιάζονται εἰς ἀντίθετον μαρτυρίαν ἔλθεῖν τῆς Δεσποτικῆς φωνῆς, οὗτοι λέξει μὲν γυμνῇ τὸν Πατέρα τούτοις χαρίζονται, ἔργῳ δὲ καὶ πάσῃ σπουδῇ εἰς τὴν τῶν πατραλοῶν καὶ πολεμίων χώραν αὐτοὺς ἀπελάνουσιν».

Ὁ λόγος εἶναι περὶ τῶν δυτικῶν, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦντες νὰ στηρίξουν τὴν πλάνην τοῦ filioque διὰ μαρτυριῶν ὠρισμένων πατέρων (Αὐγουστίνου κυρίως), τοὺς ἔφερον εἰς φανεράν ἀσυμφωνίαν πρὸς τὴν «δεσποτικὴν φωνήν» (Ἰωάν. 15,26). «Ὅσοι λοιπὸν πράττουν οὕτω —συνεχίζει ὁ Φώτιος— διὰ τῆς γλώσσης μόνον τοὺς ἀναγνωρίζουν ὡς πατέρας (τὸν Αὐγουστίνον, τὸν Ἀμβρόσιον κλπ.), ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητά ἀποδεικνύουν ἑαυτοὺς πατραλοῖας. Τὸ «αὐτοὺς» λοιπὸν πρέπει νὰ γραφῇ «αὐτούς», ὥστε τὸ χωρίον νὰ ἔχῃ τὴν πρέπουσαν ἔννοιαν· πρβ. αὐτ., σ. 199 «Τούτων οὕτως ἐχόντων, τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τοῖς ἄλλοις τέσσαρσιν Ἀρχιερατικοῖς θρόνοις ὁμοφώνου τε καὶ ὁμοδόξου καθεστώσεως, πῶς οἱ τοῦ Χάμ μιμηταὶ τῶν Πατέρων αὐτῶν, ὡς φασι, τὴν ἀσχημοσύνην οὐκ ἐρυθριῶσιν ἀνακαλύπτειν, καὶ εἰς χλεύην πᾶσι προτιθέναι;».

Ἐπιστ. 5, σ. 196. «Ἡμεῖς δέ, ἐπεὶ καὶ ἄλλους τινὰς τῶν μακαρίων ἡμῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων ἐν πολλοῖς τε ἄλλοις τῆς ἀκριβείας τῶν ὁρθῶν δογμάτων παρενεχθέντας καταλαμβάνοντες, τὸ μὲν παρενεχθὲν οὐ προσθήκην δεχόμεθα, τοὺς ἀνδρας δὲ ἀσπαζόμεθα».

Ἡ λ. «προσθήκη» ἐνταῦθα οὔτε θέσιν οὔτε νόημα παρέχει, παραισέφρησεν ὅμως ἐκ τῆς ᾠας, ὅπου θὰ ἐγράφη ὡς ἐρμήνευμα τῆς λ. «παρενεχθὲν». Τὸ χωρίον λοιπὸν ἀποκαθίσταται, ἂν γραφῇ «...τὸ μὲν παρενεχθὲν οὐ [προσθήκη] δεχόμεθα...».

Ἐπιστ. 5, σ. 197. «Τοῦ γὰρ φεύγοντος οὐκ ὄντος, οὔτε δι' ἑαυτοῦ, οὔτε δι' ὧν ὑπὲρ αὐτοῦ λέγειν προχειρίζεται, οὐδεὶς ἂν εἴῃ νοῦν ἔχων κατήγορος».

Τὸ «προχειρίζεται» ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ μεταγραφῇ εἰς «προχειριζόμενον» καὶ ἴσως τὸ «αὐτοῦ» εἰς «αὐτοῦ», διὰ νὰ εὐδοιωθῇ ἡ σύνταξις.

Ἐπιστ. 6, σ. 214. «Ταύτης ἀρχηγοὶ καὶ τῶν ἄλλων προνομεύειν ἐκρίνοντο ἄξιοι, Γεώργιος τε ὃ τῆς βασιλίδος πόλεως ὁ Ἀρχιερατικός θεσμός ὑπῆρχεν ἐγκεχειρισμένος...».

Ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἑκτῆς οἰκουμενικῆς συνόδου, τῆς ὁποίας πρόεδροι διετέλεσαν ὁ Γεώργιος τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῶν τοποτηρητῶν τῶν ἄλλων πατριαρχῶν. Τὸ «προνομεύειν» ὅμως ταράσσει τὸ νόημα, διότι σημαίνει «σκυλεύειν» καὶ δὲν ἐγράφη βεβαίως ὑπὸ τοῦ Φωτίου. Ὁ Φώτιος ἐγραψεν ἄλλο ρῆμα ὁμοιάζον πρὸς τὸ «προνομεύειν» παλαιογραφικῶς, ἀλλὰ παρέχον τὸ νόημα τῆς προεδρίας ἢ τῆς ἐξαρχίας. Λοιπὸν παρὰ τὴν «προνομίαν» καὶ τὸ «προνόμιον» καὶ τὸν «πρόνομον» σχηματίζεται ρῆμα παρασύνθετον κατὰ τὸν νόμον τοῦ Scaliger «προνομέειν-εἶν» σημαῖνον «προεδρεύειν»¹¹. Πρέπει ἐπομένως νὰ διορθωθῇ: «Ταύτης ἀρχηγοὶ καὶ τῶν ἄλλων προνομεῖν ἐκρίνοντο ἄξιοι...». Ἄν ἡ διόρθωσις εὐσταθῇ, πρέπει νὰ καταχωρισθῇ καὶ εἰς τὰ λεξικά τὸ τέως ἄγνωστον ρῆμα «προνομεῖν» μετὰ τῆς ἀνωτέρω σημασίας.

Ἐπιστ. 6, σ. 225. «...καὶ δὴ καὶ οἷας ἀπαρχὰς τινὰς αὐτῷ προσφέρειν...».

Ἰσως γραπτέον «...οἷον ἀπαρχὰς τινὰς...».

Ἐπιστ. 6, σ. 238. «Χρυσὸς ἅπαντα τ' ἀνθρώπινα στρέφει».

Γράφε κατὰ κρᾶσιν «τάνθρώπινα».

Ἐπιστ. 6, σ. 241. «Δι' ὃ οὐδεμία δνησις παραίνεσις ὀργιζομένη».

Γράφε «παραινέσεως», ὥστε νὰ εὐδωθῇ ἡ σύνταξις.

Ἐπιστ. 6, σ. 247. «Περὶ ὧν ἂν εὖ πράξης, εἴτε ἐν τῷ οἰκείῳ βίῳ, εἴτε ἐν τῷ κοινῷ τῆς πολιτείας, τῷ θεῷ ἀνατιθέναι δικαίου τὴν αἰτίαν...».

11. Ἡ «προνομία» εἰς τὸ ἐξῆς χωρίον τοῦ Λουκιανοῦ σημαίνει τὴν «προεδρίαν»: «...ὅπου γε τοῖς λατροῖς καὶ δημοσίαι αἱ πόλεις τιμὰς καὶ προεδρίας καὶ ἀτελείας καὶ προνομίας διδῶσι» (Ἀποκρη. 23). Εἰς τὴν Σοῦδαν ἀγαγινώσκωμεν «Πρόνομον: δικαιωμάτων, θεσμῶν» (Suidae Lexicon, ἐκδ. Α. Adler, pars IV, Lipsiae 1935, σ. 215, στ. 2528). τὸ γένος βεβαίως δὲν εἶναι φανερόν, ἀλλ' ἐκ τοῦ προηγουμένου λήμματος: «Πρόνομος: ὄνομα κύριον» (ἐνθ' ἄν., στ. 2527) διδασκόμεθα ὅτι εἶναι ἀρσενικόν.

Διὰ τὸ praeceptum aureum Scaligeri ἡ ἀρίστη ἐργασία εἶναι τοῦ Ἰ. Καλιτσουράκη, Ἑρμηνεία χωρίου ἐν μαχικῷ παπύρῳ (θεωρῶ-θεωρῶ, θεωρεῖν) καὶ τίνα περὶ τοῦ διδάγματος τοῦ Σκαλιγέρου: Ἐπιστημονικὸν μνημόσυνον Γ. Κ. Γαρδίκου, Ἀθήνησι 1939, σ. 35 ἐξ. Ἐνημερωτικὰ πάντως εἶναι τὰ γραφέντα ὑπὸ Χ. Χ. Χαριτωνίδου, Δυσπροσίεμαι: ΕΕΦΣΠΘ τ. 5, 1940, σ. 101 ἐξ. (Ἐκυκλοφόρησε καὶ ἀνάτυπον μὲ τίτλον «Ποικίλα φιλογολικά», Ἐν Θεσσαλονικῇ 1940 καὶ σελιδαρίθμησιν τὴν ἰδίαν μὲ τοῦ τόμου τῆς ἐπετηρίδος),

Γράφε «δίκαιόν», ὥστε μετὰ τοῦ ἐξυπακουομένου «ἐστὶ» ἡ φράσις νὰ παρέχῃ τὸ πρέπον νόημα.

[᾽]Επιστ. 11, σ. 257. «Ἀπὸ πολλῆς ἀπονοίας, ἐξ ὑπερβαλλούσης ἀνοίας..»

Ἡ δευτέρα φράσις εἶναι τῆς πρώτης ἐρμηνευμα, γραφὲν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ὣαν καὶ παρεισφρῆσαν ἔπειτα εἰς τὸ κείμενον. Διὰ τοῦτο ἐξοβελίζω [ἐξ ὑπερβαλλούσης ἀνοίας].

[᾽]Επιστ. 13, σ. 263. «...ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα».

Γρ. «τᾶ' λχ».

[᾽]Επιστ. 16, σ. 273. «Ἐμοὶ δοκεῖ καὶ χαίρειν αὐτὸν πρὸς τὸ ξίφος, καὶ ἀδημονεῖν τῇ βραδύτητι...».

Γρ. «βραδυτῆτι».

[᾽]Επιστ. 20, σ. 281. «...προφήτης γενόμενος τ' ἀδελφοῦ...».

Γρ. «τάδελοφῶ».

[᾽]Επιστ. 27, σ. 302. «...δ πολλοῖς πολλάκις εἰς τὰ καίρια ἐλυμήνατο».

Γρ. «πολλοὺς» πρὸς εὐόδωσιν τῆς συντάξεως.

[᾽]Επιστ. 30, σ. 320. «...ἡ τῶν μαθητῶν μὲν τὸ ἀσφαλὲς διετίθετο, ἐαν-
τῷ δὲ τὴν βλάβην εἰσέφερεν;».

Γρ. «τοῖς μαθηταῖς», ὥστε τὸ ρῆμα «διετίθετο» νὰ ἔχῃ ἀντικείμενον· ἡ δ' ἐπακολουθοῦσα δοτικὴ «ἐαυτῷ», τῆς δευτέρας προτάσεως μάλιστα ἐκ-
φραζούσης ἀντίθετον νόημα πρὸς τὴν πρώτην, δεικνύει ἔτι μᾶλλον τὴν ὀρθό-
τητα τῆς εἰκασίας.

[᾽]Επιστ. 40, σ. 334. «καὶ οὐ δῆπου τοῦτο τῆς ἐπαγγελίας ὑπάρχει
παράβασις, οὐδὲ πολλοῦ δεῖ, ταχεῖα δὲ μᾶλλον ἐκ πολλῆς φιλανθρωπίας ἐκ-
πλήρωσις».

Γρ. «οὐ· [δὲ] πολλοῦ <γε> δεῖ», ὥστε νὰ ἐκφράζεται τὸ ἀρμόζον νόημα.

[᾽]Επιστ. 43, σ. 340. «Οὐκοῦν οὐδ' Ἑλλήν ἀμφισβητήσειεν ἡμῖν περὶ
τούτου».

Γρ. «Οὐκουν», ὥστε ἡ ἄρνησις νὰ εἶναι ἐμφαντικὴ.

[᾽]Επιστ. 65, σ. 370. «...ἵνα μισθαποδότῃν ἔξης τὸν ἔφορον τῶν κρυ-
φίων Θεόν».

Γρ. «ἔξεις». Γνωστὸν εἶναι ὅτι ὁ «ἵνα» σύνδεσμος συντάσσεται πολ-

λάκις πρὸς μέλλοντα ὀριστικῆς παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις. Πρβ. προχείρως Ἀποκ. 22,14 «Ἦνα ἔσται ἡ ἐξουσία...».

Ἐπιστ. 66, σ. 373. «Ἀλλὰ γὰρ πῶς, ἀντὶ τοῦ ταῦτα τοῖς σοῖς ἐπιτιμᾶν σε κυσί, τούτους μὲν ὑπερθαυμάζεις, ἀ δὲ τὴν ἀμείνω πολλῶ τούτων καὶ ἀμυγῇ πάσης μοχθηρίας εἰσηγεῖται πολιτείαν, ταῦτα δὲ τὰ λόγια διασύρεις;

Πρὸς Ἰουλιανὸν τὸν παραβάτην ἀποτείνεται, τὸν θαυμάζοντα τοὺς κυνικοὺς καὶ σκώπτοντα τὸ εὐαγγέλιον, τὸ διδάσκον ἀσυγκρίτως ἀνώτερα αὐτῶν. Ἄν λοιπὸν εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον θέσωμεν κόμμα μετὰ τὴν λ. «λόγια» καὶ τὸν «δὲ» μεταγράψωμεν εἰς «δὴ», θεραπεύεται ἡ νόσος: ἡ μικρὰ φράσις «ταῦτα δὴ τὰ λόγια» εἶναι ἐπεξηγήσις τῆς «ἀ δὲ τὴν ἀμείνω...». Ἄς προστεθῇ ὅτι «λόγια» πολλάκις λέγονται αἱ ἄγιοι Γραφαί.

Ἐπιστ. 77, σ. 403. «Εἰ δὲ καὶ ἐγγυτέρους βούλει κατασιωπηθῆναι τοῖς παραδείγμασι, οὐδὲ τοῦτο παρήσω».

Ὁ Φώτιος εἶχε γράψει «καταδυσωπηθῆναι», ὥς ὀλίγον κατωτέρω, ὅπου διετηρήθη ἀλώβητος ἡ φράσις του ἐκ τῶν ἀντιγραφῶν «...σαυτὸν αἰτιάση, ὅτι τοῖς ἐκείνων πόνοις ἐνομιλῶν, καὶ τὸ εἶναι βλέπων παρέλκον αὐτοῖς... οὐκ ἐδυσωπήθη, διὰ τὴν τοῦ εἰμὶ παρολκῆν...».

Ἐπιστ. 84, σ. 413. «...οὔτε ἀνάνευσις καὶ ἀπουσία οὔμενον ἀθώωσιν τῆς βεβηλώσεως οὐκ ἂν μεταστήσῃ».

Γρ. «μεταστήσοι».

Ἐπιστ. 94, σ. 420. «Ἀλλ' οὕτω τοῦτο χάριεν, καίτοι νῆ τὴν χάριν Φιλιστιῶνιον ὄν' ἀλλ' ἐκεῖνο χαριέστατον...».

Γρ. «χαρίεν» καὶ «φιλιστιώνειον».

Ἐπιστ. 115, σ. 438. «ἀλλὰ φοβοῦμαι... μὴ ἐπιλήσῃται φιλίας...».

Γρ. «ἐπιλήσεται» ἢ «ἐπιλάθεται».

Ἐπιστ. 144, σ. 467. «...μηδὲ τῇ νῦν σκυθρωπότητι τὴν τῶν Ἀγγέλων τότε χαρὰν ἀνταλλάξῃ».

Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς πολλάκις συντάσσουσιν μετὰ δοτικῆς τὰ ρ. «ἀνταλλάσσομαι», «ἀμείβω» κ.λπ., ἀλλ' ὁ Φώτιος νομίζω ὅτι συνέτασσε μετὰ γενικῆς, ὥς ἐν ἐπιστ. 236, σ. 547 «...Ἑλλάδα γλῶτταν τῆς ἀμουσίας ἀλλάζονται...». Καὶ ἐνταῦθα λοιπὸν πρέπει νὰ γραφῇ «τῆς νῦν σκυθρωπότητος».

Ἐπιστ. 157, σ. 492. «Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐπισκηφάντων, ἣ καὶ ἐπισκηφόντων ἔτι ἐμοί, οὕτω με δεῖ φρονεῖν, καὶ λογίζομαι τιμωροὺς δὲ τῶν ἀδικούντων, ἀλλ' οὐκ ἀρχηγοὺς τῶν ἀδικημάτων, ὑμᾶς εὐχόμεν εὑρεῖν ἀλλ'»

οὔτε ἐμὲ φυγεῖν ἐστίν, ἃ με δεῖ παθεῖν, οὔτε τὴν ἐτέρων εὐχὴν, ἐτέρων γνώμην ἀκόντων, μεταβαλεῖν».

Ὡς ἔχει τὸ χωρίον, νοσεῖ, διότι δὲν παρέχει νόημα κατὰ τὸ τέλος του. Ὁ Φώτιος θέλει νὰ εἴπῃ: οὔτε εἶναι δυνατόν ν' ἀποφύγω ὅσα κατὰ θεῖον θέλημα πρέπει νὰ πάθω, οὔτε κατὰ τὴν εὐχὴν μου νὰ μεταβάλλω τὴν σύμπεριφορὰν τῶν ἄλλων, ἂν οὗτοι δὲν τὸ θέλουν. Ἡ ἔννοια αὐτὴ προκύπτει, ἂν γράψωμεν οὕτω τὸ νοσοῦν μέρος τοῦ χωρίου: «...οὔτε <κατ'> [τὴν ἐτέρων] <ἐμὴν> εὐχὴν ἐτέρων γνώμην ἀκόντων μεταβαλεῖν».

Ἐπιστ. 170, σ. 504-505. «Πῶς δὲ τοῖς ἐκείνων, ἅπερ αὐτὸς διέθου, παθήμασιν οὐ τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐρήσειν δυσμενῆ, ἀρχὴν ἐγχειρίσαντα ἀνδρὶ, ᾧ κρεῖσσον ἦν τοῖς τῶν ἀρχομένων ἐσχάτοις ἀντεξετάζεσθαι;».

Διορθωτέον εἰς «συνεξετάζεσθαι». Τὸ ρ. ἐξετάζομαι ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ συγκαταλέγομαι, εὐρίσκομαι χρησιμοποιεῖ ὁ Φώτιος ἐν ἐπιστ. 66, σ. 377 «καίτοι τὸ πλεῖστον τῶν ἀνθρώπων ἐν τοιούτοις ὁρῶμεν ἐξεταζόμενον...» καὶ ἐπιστ. 146, σ. 479 «...ἀλλ' ὃν τὰ τῆς τέχνης ὁρῶμεν μὴ προσιέμενον, ἐκεῖνον ἤδη τελείως ἀπογινώσκωμεν, καὶ ἐν ἐσχάτοις κακοῖς ἴσμεν ἐξεταζόμενον».

Ἐπιστ. 218, σ. 531. «...καίτοι οὐδὲν ἦττον τὸν ἀθλητὴν ἐπεθύμει θανεῖν, *καὶ* ἢ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν εἰς μῆκος χρόνων, δι' ὧν ἡσέβει πάντα, παραταθήσεσθαι».

Πρέπει νὰ ἐξοβελισθῇ ὁ «καὶ» σύνδ. Γράφω λοιπόν: «... θανεῖν [καί], ἢ...».

Ἐπιστ. 218, σ. 532. «Καθ' ἡμῶν δέ, οἴμοι, πάντα καινά, καὶ τραγωδίας ἐπέκεινα αἰχμάλωτοι πάντων, ἔρημοι φίλων...».

Νὰ στιχθῇ οὕτω: «... αἰχμάλωτοι, πάντων ἔρημοι φίλων...».

Ἐπιστ. 221, σ. 538. «Διὰ τοῦτο μάλιστα καιρίαν ἤνεγκα τὴν ἀπὸ τῆς λύπης πληγὴν, τὰ τε ἄλλα ἐπὶ νοῦν ἀναλαμβάνων, καὶ ὅτι ἄνθρωπος ἐν αὐτῷ τῷ κακουργεῖν ἀνάσπαστος γεγονώς...».

Ἐπειδὴ περὶ ὀρισμένου ἀνθρώπου κάμνει λόγον, τοῦ καίσαρος Βάρδα, τοῦ ὁποίου μάλιστα ἀναγράφει καὶ ὡς δυστύχημα μέγα τὴν ἔλλειψιν μετανοίας, νομίζω ὅτι ἐνάρθρως καὶ κατὰ κρᾶσιν ἔγραψεν ὁ ἅγιος Φώτιος τὴν λέξιν. Ὅθεν ἄς διορθωθῇ «...ἄνθρωπος ἐν αὐτῷ τῷ κακουργεῖν...».

Ἐρωτ. γ', σ. 561. «Ἀντὶ τοῦ σωτήρος τοῦ κόσμου τιμίου Χρυσοστόμου...».

Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐπευφημεῖται ὡς «φωστὴρ» τοῦ κόσμου παρὰ τῶν πατέρων, ὡς καὶ ἐν ἰδίῳ κειμένῳ ἐρωτ. θ', σ. 567. «Ὅτι τὸν ἥλιον

καὶ φωστῆρα τῶν ἀνθρώπων ψυχῶν τὸν ἁγιώτατον Χρυσόστομον». Καὶ ἐνταῦθα λοιπὸν ἄς διορθωθῇ «φωστῆρος».

Ἐρώτ. γ', σ. 561. «...ὁ Ἀρσάκιος, ὁ Ἀττικός, καίτοι ἄμφω εἰς τὴν αὐτοῦ καθαίρεσιν εὐδόκησαν, καὶ τῶν αὐτῷ ἐπιβουλευσάντων ἦσαν ἐκάτεροι».

Γρ. «ἐκάτερος».

Ἐρώτ. γ', σ. 562. «... καὶ μετὰ θάνατον πάλιν Ἰωάννης, Εὐτύχιος πάλιν».

Γρ. «...καὶ μετὰ θάνατον [πάλιν] Ἰωάννου Εὐτύχιος πάλιν».

Ἐρώτ. ζ', σ. 564. «Ἀλλὰ καὶ Ἀθανάσιος ὁ μέγας... Σύνοδον τῶν κατ' Αἴγυπτον συγκροτήσας Ἐπισκόπων, παρεσκεύασε καὶ αὐτοὺς ὁμοίως τοῖς ἐν Σαρδικῇ καὶ Παλαιστίνῃ περὶ αὐτοῦ ψηφίσασθαι, καὶ χωρὶς ὧν Πατριάρχου».

Ἐξοβελιστέα ἡ τελευταία φράσις, διότι οὐδεμίαν συνάφειαν ἔχει πρὸς τὸ χωρίον: [καὶ χωρὶς ὧν πατριάρχου].

Ἐρώτ. ζ', σ. 564. «Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἐδήλωσεν Ἀρείῳ τὴν κατ' Ἀλέξανδρον καταλῦσαι ἔχθραν...».

Γρ. «κατ' Ἀλεξάνδρου».

Ἐρώτ. θ', σ. 566. «Μετὰ δὲ τὸ ἀποστῆναι τὸν ἅγιον Ἡρακλᾶν ἐκεῖθεν, ὁ μὲν θαυμαστός Φίλιππος οὐδόλως ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ συνθρόνου ἀλλ' ἐξημένον τοῦ Ἀμμωνίου, ἡγουν λειτουργοῦντος, ἵστατο ὀπίσω αὐτοῦ... ὅτε δὲ ἐκοιμήθη ὁ Ἀμμώνιος, τότε ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Φίλιππος...».

Τὸ «ἐξημένον» πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς «ἐζομένον» μόνου καταλλήλου περὶ «ἐγκληθιδρύσεως» ἢ «ἐνθρονισμοῦ» ἐπισκόπων ἐπὶ τοῦ συνθρόνου.

Παράρτ. α', σ. 570. «...καὶ αὐτοῦ ὀρθοδοξίας μὴ ἀθετοῦντος...».

Γρ. «ὀρθοδοξίαν».

Παράρτ. α', σ. 570. «Ὅτι τὴν τῶν Σαββάτων νηστείαν Ἀμβρόσιόν φασι τοῖς Ῥωμαίοις παραδεδωκέναι, καὶ Γρηγόριον τὸν Θεολόγον, καὶ Λέοντα τὸν μέγαν, καὶ Ἰννοκέντιον».

Γρ. «...Γρηγόριον τὸν Διάλογον...».

Παράρτ. α', σ. 571. «...καὶ γάρ φασιν αὐτὸν ξυρίσασθαι ἐν ταῖς συμφοραῖς...».

Γρ. «ξυρήσασθαι».

Παράρτ. β', κεφ. δ', σ. 575. «Εἰ δὲ τοιούτων ἀπορία εἶναι δοκεῖ, μὴδὲ τὰς πίστεως ἀλλοτριὰς βουλομένης εὐποιεῖν Χριστιανοῖς ἀδελφοῖς...».

Γρ. «εὖ ποιεῖν».

Εἰς τὰς ὁμιλίας τοῦ Φωτίου¹².

Ὁμιλ. 1, σ. 10,32. «...καὶ ἀσσαρείον τιμᾶται τὸ πᾶν τῆς περιουσίας».

Γρ. «ἀσσαρίου» καθὼς φέρεται ἐν τῇ Κ.Δ. (Ματθ. 10,29. Λουκ. 12,6).

Ὁμιλ. 4, σ. 51,24-25. «...μισήσωμεν τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀνθεξώμεθα τῶν ἀρετῶν».

Γρ. ἄνευ ἀμφιβολίας «ἀνθεξόμεθα».

Ὁμιλ. 8, σ. 87,13-19. «Τοιοῦτον τὸ κέντρον τοῦ φθόνου... ἀλλὰ μὴδὲ καθαρώς ὁρᾶν παραχωρῶν τὰ ὁρώμενα».

Γρ. «παραχωροῦν» πρὸς εὐόδωσιν τῆς συντάξεως.

Ὁμιλ. 9, σ. 92,8. «...ἐφ' ὧν τοῖς ἐμπροσθεν ἐγγυμνασμένος».

Γρ. «ἐγγυμνασμένος».

Ὁμιλ. 9, σ. 93,15-16. «...οὐ γὰρ ὁμοιά γε, οὐδὲ πολλοῦ δεῖ, τῶν σεμνῶν σου ταῦτα μεταπλάσεων...».

Ὁ Φώτιος ἀποτείνεται πρὸς τοὺς λάτρεις τῶν ψευδῶν θεῶν καὶ πρὸς τὰς μυθολογούμενας μεταμορφώσεις καὶ ἑτεροιώσεις συγκρίνει τὰ μυστήρια τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν, τὰ ὁποῖα φυσικὰ εὕρισκει ὑπέρτερα. Πρὸς εὐόδωσιν λοιπὸν τοῦ νοήματος πρέπει τὸ χωρίον νὰ στιχθῇ καὶ διορθωθῇ οὕτω: «...οὐ γὰρ ὁμοιά γε ταῦτα, οὐ[δέ]· πολλοῦ (γε)δεῖ ταῖς σεμναῖς σου μεταπλάσεσι».

Ὁμιλ. 11, σ. 109,20. «...πλούσιος ἦν, ἀσύλου πλούτου τῆς κτίσεως ἐπιμελούμενος...».

Ὁ λόγος εἶναι περὶ Ἰωσήφ τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθαίας ζητοῦντος παρὰ τοῦ Πιλάτου τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Γρ. λοιπὸν «κτήσεως ἐπιμελούμενος».

Ὁμιλ. 12, σ. 123,25-28. «...τὸ γὰρ ἀνέραστον... οὔτε τῆς ἐξωθέν

12. Φωτίου ὁμιλίες, ἐκδ. κειμένου, εἰσαγωγή καὶ σχόλια ὑπὸ Β. Λαοῦρα, Θεσσαλονίκη 1959.

ἐστιν ἐπιδεῆς φυλακῆς, οὐ μὴν οὐδ' εἰς βάσανον ἔξεως καὶ δοκιμασίας προτείνεσθαι δίκαιον».

Γρ. «δοκιμασίαν», ὥστε νὰ συμφωνῇ πρὸς τὴν συνώνυμον «βάσανον» συντακτικῶς.

Τέλος, ἴσως πρέπει καὶ περὶ μερικῶν τυπογραφικῶν ἀβλεπτημάτων νὰ γίνῃ λόγος. Ἐν σ. 52,5 ἀντὶ «προσοίσωμεν» γρ. «προσοίσομεν». σ. 52,9 «αὐτόν» γρ. «αὐτήν». σ. 115,31 «ἐπεθeliaζούσας» γρ. «ἐπιθeliaζούσας». σ. 138,15 «ἐλάκισε» γρ. «ἐλάκησε».

Monumenta graeca et latina ad historiam Photii patriarchae pertinentia, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, I, Petropoli 1899.

Σ. 4,25-6. «... ὅσα μάλιστα μὴ μυστηριαζόμενα τῇ τοῦ ἱεροτελεστοῦ φωνῇ εἰς τὴν ἀκοήν ἐκπίπτει τῶν τελουμένων...».

Γρ. «εἰσπίπτει».

Σ. 11,16-7. «... τῶν τις γὰρ ἀγνώστων ἅμα τοῦ τὴν πόλιν εἰσδύναι...».

Γρ. «τῷ τήν».

Σ. 17,29-30. «... τὸ γύναιον ἀπολοφυρόμενον, καὶ πικροῖς λυσάμενον δάκρυσι...».

Γρ. «λυσάμενον», ἐπειδὴ περὶ ἐκτενοῦς προσευχῆς τῆς γυναικός, καὶ μάλιστα μετὰ δακρύων, γίνεται λόγος. Ὁμοίως γρ. «ἀπολοφυράμενον».

Τυπογραφικὰ σφάλματα μᾶλλον εἶναι: σ. 5,16 «ἐπεκτείνετο»: γρ. «ἐπεξετείνετο». σ. 24,14 «ὅσον τὸ ἐπ' αὐτόν» γρ. «ἐπ' αὐτῷ».